

talára. Szigoruan kell ügyelni az egyes napokra kitűzött úticélok elérésére.

A jellemképzés szempontjából is lehetséges bizonyos methodikus fokozás, egyrészt azért, hogy mind nagyobb és nehezebb turista-célokra tüzünk az utazók elé, másrészt pedig az által, hogy az utazó-társaságokat mindinkább önállóbbakká tesszük, úgy szerveződésüket, mint önkormányzásukat illetőleg.

Hogy ez utazásoknak meglegyen a kellő hasznuk, szükséges, hogy a tanulókat a megfelelő módon előkészítsék rájuk. Ez előkészítést végezheti maga az iskola.

Ezek a lényegesebb pontok Beyer könyvecskéjében, melynek tanulmányos részleteit, finom megjegyzéseit és mindenekelőtt szép nyelvét természetesen nem reproducálhatta vázlatos ismertetésem. Meg kell még jegyezni, hogy a szerző a szünidei utazásokban nem látja még a pædagogiai iskolautazások ideálját. Mint bizonyára az iskolának minden élesebben látó embere, ő is szeretne oly igazi iskolai utazásokat, melyek szervesen beleilleszkednének az iskolaév rendes munkájába, illetőleg tantervébe. De a még különböző előítéletek és inkább látszólagos, mint valódi nehézségek miatt ily általánosan kötelező közös iskolautazások még utópiák színében tűnnek fel, addig ez önkéntes szünidei utazásokban látja amazoknak hasznos pótlóit.

WALDAPFEL JÁNOS.

L'Éducation par *F. Picavet*. Paris, Léon Chailley, 1895. Prix 4 francs

A francia nevelésügy multját, jelenét és jövőjét tárgyaló e munka a «*La Vie Nationale*» című gyűjteményes vállalatnak* egyik kötete. Nem ismerem a gyűjtemény egyéb részeit, az egész vállalat prospectusát sem láttam, azért nem tudom, a szerző keze mennyire volt megkötte bizonyos programmszerű tendenciák által, de annyi bizonyos, hogy itt inkább érdekes iránymunkával van dolgunk, mint a francia nevelésügy tanulmányos ismertetésével.

A mindössze csak 221 kis nyolczadrétű lapra terjedő könyv három részből áll. Az első, «*le passé*» (a mult) feliratú (1—61. lap), tárgyalja nemcsak a francia nevelésügy és különösen a nevelésirodalom történetét a renaissance és a reformatio idejétől kezdve a mai napig, hanem

* *La Vie Nationale* Bibliothèque des Sciences sociales et politiques publiée sous la direction de *Mm. Charles Benoist et André Liessc*. A gyűjteményből megjelentek eddig: *La Politique*, par Charles Benoist; *Le Commerce* p. G. François; *La Question sociale* p. André Liessc; *L'Éducation* p. Picavet.

ráér még Hellas és Róma nevelés-ideáljaira és a középkori kereszténység munkásságára is gyors pillantást vetni. A második rész, «le présent» (a jelen) czimen a mai francia közoktatásügynek adja képét. (65—165 l.) Az utolsó, l'avenir (a jövő) pedig bizonyos irányelveket kíván adni a francia közoktatásügynek jövőjére nézve, melyek abban központosulnak, hogy a «közoktatás» (instruction publique) helyébe lépjen a nemzeti nevelés (éducation nationale) eszménye.

Már a fentírt lapszámok is sejtethetik a hozzáértő előtt, hogy itt nem lehet előttünk részletek vagy adatok dolgában gazdag munka. S tényleg úgy is van.

A multa vonatkozó részben a szerző valósággal csak átfut a francia nevelésirodalom és közoktatásügy fontosabb jelenségein. Itt-ott a legnagyobb írókon, különösen azokon, kikben az egyháznak nem nagyon telhetik a kedve, pl. Rousseau, négy-öt sorral surran át, de még a szerzőtől legjobban kitüntetetteknek, pl. Fleurynek vagy Mme-Maintenonnak se jut több, mint 1—2 lap, a mi persze másfelől elég, ha vele szembeállítjuk, hogy az egész XVIII. századnak, a melyben pedig Rousseau, Helvétiuson stb.-n kívül még az «éducation nationale» első szószólói (La Chalotais és Rolland) is szerepelnek, 2—3 lapon el kell férnie. Bizony szerzőnk e gyors áttekintésében nem egyenlő mértékben osztja szeretetét és terét a bemutatott íróknak és szemlélő tekintete félreismerhetetlenül szivesebben időzik a XVII. század jámbor pädagogusain, mint a XVIII. század egyházat és traditiót ostromló elméin. Az utolsó század történetében pedig, mely természetesen inkább nevelésügyi intézmények, mint nevelésirodalom rajza, mindig talál egy-két szót az államnak az egyház, illetőleg a katholicismus iránt való viselkedésének jellemzésére. Így constatálja, hogy a napoleoni Université inkább császári, mint katolikus, hogy inkább akar fejedelmüknek, mint vallásuknak «attachált» polgárokat nevelni, majd hogy a vallásoktatásra különös gondot fordító restaurationnak igen nagyok az érdemei a francia nevelésügy körül, hogy az Université 1851-ben, miután eddig egészen katolikus volt, ismét inkább imperialis jellegűvé lesz stb. Ezt az egész történeti visszapillantást mintha egy finom ultramontan lehellet borítaná, mely azonban sehol sem válik sértővé a szabadszellemű irodalmi jelenségek és szabadelvű állami intézményekre nézve.

Aránylag legtöbbet nyújt a könyv középső része, mely, miként mondtuk, a francia közoktatásügy mai állapotát ismerteti. E rész négy fejezetre oszlik. Az első adja a francia közoktatásügy Egyetemessége, a l'Université és az egyetemi oktatás, az enseignement supérieur rajzát, a második leírja az Université alá tartozó közép- és elemi iskolákat, a harmadik az Université keretén kívül levő állami és nem állami intézményeket, s végül a negyedik fejezet képet igyekszik adni az előbbi feje-

zetekben leírt intézeteken belül folyó tanulmányok természetéről és eredményéről. A ki beéri a sokágú francia közoktatásügy külső kereteinek ismeretével, a különböző iskolanemek felsorolásával, és a tőlük nyújtott tanulmányok felszines rajzával: annak bátran ajánlhatjuk Picavet könyvét. Az ilyen olvasóra nézve legfeljebb azon kritikai megjegyzések hatnak kissé zavarólag, melyek az ismertetést kísérik, illetőleg követik, és a melyek a tanulóknak minden fokon ismeretekkel való túltömeése, a testi és erkölcsi nevelés elhanyagolása ellen irányulnak, szóval oly panaszokat hallatnak, melyeket e téren az «elégedetlenek» mai napság mindenütt hangoztatnak.

Bizonyos érületi emelkedettséget, de nem vele egyetérő gondolat-tartalmasságot mutat a könyvnek harmadik, a jövőre vonatkozó része. Hangsúlyozva a nemzeti élet egységes voltának szükségét, azt kívánja a szerző, hogy a nemzeti nevelés miniszteriuma lépjen az eddigi közoktatásügyi miniszterium helyébe, mellette legyen a nemzeti nevelés tanácsa. A nevelés legyen egyszerre vallásos is, tudományos is. Az elemi nevelés maradjon, mint eddig is volt, kötelező és világi, de ne legyen vallásellenes. Hogy az utóbbit elérjék, szükséges, hogy elemi az iskolákat kivegyék a praefectusok felügyelete alól és kizárólag rectorok fenhatósága alá helyezték. Az ingyenes oktatás kedvezményében csak az igazán szegények részesüljenek; ha a jómóduak gyermekeit is ingyen oktattatja az állam, ez könnyen az iskola iránt való közömbösségre vezetne részükről. A középiskolák tanulmányrendje alkalmazkodjék a fakultásokéhoz. A felsőbb oktatást eszközöljék valóságos egyetemek. A testi nevelés dolgában jusson tér az orvosok, hygienikusok, physiologusok, építészek stb. véleményadásának. Az értelmi nevelés ne adjon pusztán ismereteket, hanem fejlessze inkább az intellectualis tehetségeket. Gondoskodjanak az aesthetikai nevelésről is. Fordítsanak nagyobb figyelmet az akarat erősítésére. A nemzet gondoskodjék az iskolán kívüli is tagjainak kölcsönös műveléséről társaságok, felolvasások, kurzusok útján.

Ilyenek és hasonlók Picavet kívánságai. E kívánságok, melyeknek egyike-másika kissé elavult psychologia, illetőleg pädagogia lomtárából került ki, ritkán öltenek concretebb, kézzel foghatóbb alakot. Ilyen concretebb javaslatok közé tartozik pl. azon nem egészen kicsinylendő kívánság is, hogy az elemi iskolákat elhagyó gyermekek ne kapjanak bizonyítványt, ne hogy azt higgyék, mintha már nem volna többé tanulni valójuk. Némileg határozottabb javaslat Rousseau-féle kívánságnak az a megújítása is, hogy mindenki tanuljon a liberális studiumok mellett valamely kézművességet is.

Egészben véve azonban szükségölködnek ezen jövőre vonatkozó tételek a kellő határozottság nélkül, s inkább csak általános elméleti reflexiók, mint valóságos gyakorlati értékű tervek. Róluk kétszeresen

áll az, a mit az egész könyvről mondtunk, hogy inkább érdekesek, mint tanulságosak.

Hogy az egész mű formára és nyelvezetre nézve élvezetes olvasmány, azt külön kiemelni felesleges. Hiszen francia író könyvéről van szó.

WALDAPFEL JÁNOS.

Die Schule der Zukunft. Zur Kritik und Neubildung unserer Schulorganisation von *Max Wundtke*. Berlin, Verlag von Ulrich Kracht. 1895.

E kis broschüre csak mint az idők jele érdekes; valami értékes pozitív tartalma alig van. Szerzője elégedetlen a mai iskola rendszerrel, mely felépítésében nem mutat egységes szervezetet, hanem tervtelen, pillanatnyi szükségletekre számító toldozás-foldozás útján szervesetlen tömeg gyanánt jött létre. Hiányzik a közös terv, az egységes szempont, mely szerint ama létező különböző intézmények dolgoznának. Ennek következménye az, hogy a különböző rendeltetésű intézetek ma nem egymásután, vagy egymás mellett, hanem egyenesen egymás ellen működnek. A mai iskola legnagyobb átka a szerző szerint az egyetemes műveltség adására való törekvés, mely az élet számára való specialista előkészítés rovására történik. Az által, hogy a mai iskola nem eléggé gondoskodik tanulóinak jogi és theologiai műveltségéről, prédául bocsátja őket a legéretlenebb politikai és társadalmi eszméknek. Egészen elhanyagolja továbbá a nők előkészítését háziasszonyi, anyai és nevelői hivatásukra. A mai iskolarendszer tehetetlenségét eléggé bizonyítja az a körülmény, hogy feladatainak nagy részét a szabad egyesületi munkaságra kénytelen bízni. «Die Schule krankt am Marasmus senilis — unsere Schulorganisation hat abgewirtschaftet». Ez erős szentenciákkal végződik a füzet kritikai része.

S második, pozitív része? Ez bizony nagyon is tanuskodik azon régi elemi igazság mellett, hogy bírálni és ócsárolni könnyebb, mint jobbat ajánlani. A mai iskolarendszer helyébe lépjen egy háromemeletes iskolarendszer, melyen végig kell mennie mindenkinek. E három iskola legyen: 1. Alapiskola (Grundschule); 2. Ismeretbővítő iskola (Erweiterungsschule); 3. Vég- vagy szakiskola (Abschluss- oder Fachschule). Az egészen egységes alapiskolába járjon mindenki 7—12 éves koráig. Az «Erweiterungsschule» azonban és itt van a dolog bibéje, legyen ismét háromféle: 1. Iskola a falusi és városi munkás, a napszámos, kisiparos, kiskereskedő, alsóbbrendű hivatalnok stb. számára, a 13—15. életévig; 2. Iskola a gyárosok, nagyiparosok, nagykereskedők, magasabb hivatalnokok, tiszték stb. számára (13—16. évig); 3. Iskola magas hivatalnokok és tiszték, tanítók, a művészet és tudomány emberei számára (13—